

Поліщук Н.В.,

кандидат економічних наук, доцент
Вінницького фінансово-економічного університету

Лобачева І.Ф.,

кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Побережний В.В.,

студент Вінницького фінансово-економічного університету

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті розглянуто суть поняття «економічна безпека підприємства» та проведено аналіз різних підходів до його визначення. Проведено дослідження змісту економічної безпеки підприємства, а також оцінку визначення її рівня.

Розкрито, що економічна безпека підприємства залежить від економічної безпеки держави, регіону, адже ґрунтується на їхньому фінансовому, сировинному та виробничому потенціалі, перспективах розвитку, а наявність багаторівневої концепції економічної безпеки господарюючих суб'єктів усіх рівнів дає можливість забезпечити передбачуваність зовнішніх загроз підприємствам.

Крім того, економічній безпеці підприємства властивий подвійний характер: з одного боку, вона забезпечує можливість власного функціонування, з іншого – є частиною (елементом) економічної безпеки системи вищого рівня і суб'єктом, що забезпечує виконання функцій регіоном, державою, тому в перехідні періоди розвитку економіки домінуючими є дослідження макроекономічних аспектів економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, рівень економічної безпеки підприємства, структура економічної безпеки.

The article deals with the essence of the concept of "economic security of the enterprise" and analyzes various approaches to its definition. The study of the content of economic security of the enterprise, as well as an assessment of determining its level.

It is revealed that the economic security of the enterprise depends on the economic security of the state, the region, because it is based on their financial, raw material and production potential, development prospects, and the presence of a multi-level concept of economic security of economic entities of all levels makes it possible to ensure the predictability of external threats to enterprises.

Thus, as the economic security of the enterprise is dual in nature: on the one hand, it provides the possibility of its own functioning, on the other - it is part (element) of economic security of the higher level system and the entity that provides the functions of the region, the state, so in transitional periods Economic development is dominated by studies of macroeconomic aspects of economic security.

The analysis of the activity of the enterprises shows that they are facing pressing issues related to the financial, production, technological, investment and information spheres of activity. Their activities are also affected by macroeconomic instability, structural imbalances, inadequate state intervention. Therefore, in order to stabilize the financial position, an enterprise must pay considerable attention to its economic security.

Defining or clarifying the nature and assessment of economic security at different levels of the economy are of particular relevance. It should be noted that the views of the majority of scientists on this issue differ significantly, and sometimes are opposite, that is, discussions are ongoing regarding the conceptual approaches to defining the essence of the category "economic security", the spectrum of functional components of this category, the composition of evaluation criteria, the components of economic security.

Keywords: *economic security, enterprise, level of economic security of enterprise, structure of economic security.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних ринкових умовах господарювання підприємство, як відкрита система, функціонує у складному зовнішньому середовищі, що характеризується нестабільністю та постійною динамікою. Таке середовище змушує керівництво швидко адаптуватися до нових умов, потребує знання законів розвитку та пошуку шляхів виживання в ринковій економіці, врахування чинників невизначеності та нестійкості економічного середовища.

Найважливішими факторами, що впливають на економічну безпеку підприємства, є ступінь досконалості законодавчої бази, рівень оподаткування, доступ на світові ринки збуту, інвестиційна привабливість регіону, держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останніх років вивченням проблем економічної безпеки на рівні підприємства займалися як вітчизняні так і зарубіжні науковці, зокрема: Бланк І.А., Камлик М.І., Ніколаюк С.І., Шликов В.В., Ортинський В.Л., Керницький І.С., Мельник В.І., Шумська Г.М., Паліга Н.Б., Світлична Ю.В., Чаленко Н.В., Химич А.В., Варналій З.С та багато інших дослідників.

Формулювання мети статті. Метою статті є розкриття суті поняття «економічна безпека підприємства», а також висвітлення основи оцінки економічної безпеки підприємства, а також комплексне вивчення структури та функціональних складових економічної безпеки підприємства для управління економічною безпекою підприємства в умовах кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека підприємства – досить новий напрям розвитку економічної науки, адже з'явився в історії української економічної теорії нещодавно, тому його визначення не є остаточно сформованим та однозначним. Поняття «економічна безпека підприємства» можна розглядати у якості практичного використання принципів сучасного менеджменту, своєчасної реакції на зміни в зовнішньому середовищі, а також ситуаційного підходу, яким визначається швидкість і адекватність реакції, що забезпечують адаптацію підприємства до умов його функціонування.

Необхідність постійного забезпечення економічної безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування і досягнення головних цілей своєї діяльності.

Сутність економічної безпеки полягає в забезпеченні поступального економічного розвитку суспільства з метою виробництва необхідних благ та послуг, що задовольняють індивідуальні та суспільні потреби. Раніше усі питання, пов'язані із забезпеченням безпеки покладалися на державні органи. Останнім часом спостерігається відтворення системи безпеки, в якій провідна роль відводиться державі.

На мікрорівні економічна безпека проявляється в забезпеченні нормальної і стабільної діяльності підприємства, попередженні витоку інформації.

Економічну безпеку підприємства можна трактувати, як: стан захищеності усіх систем підприємства при здійсненні господарської діяльності в певній ситуації; стан всіх ресурсів підприємства (капіталу, трудових ресурсів, інформації, технологій, техніки, прав) та підприємницьких здібностей, при якому можливе найефективніше їх використання для стабільного функціонування і динамічного науково-технічного та соціального розвитку, здатність запобігати або швидко нівелювати різні внутрішні та зовнішні загрози; сукупність організаційно-правових, режимно-охоронних, технічних, технологічних, економічних, фінансових, інформаційно-аналітичних та інших методів, спрямованих на усунення потенційних загроз та створення умов для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності відповідно до їхніх цілей та завдань; стан соціально-технічної системи підприємства, котрий дає змогу уникнути зовнішніх загроз і протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, підприємницьких здібностей менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту.

Основні трактування поняття «економічна безпека підприємства» узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1

Основні трактування поняття «економічна безпека підприємства»

№ з/п	Науковці	Визначення поняття «Економічна безпека»
1.	Бланк І.А.	становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому.
2.	Ортинський В.Л.	розглядає економічну безпеку підприємства як захищеність потенціалу підприємства (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення.
3.	Бендіков Л.	під економічною безпекою підприємства має на увазі «захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих та непрямих економічних загроз, що пов'язані з неефективною наукопромисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища та здатність підприємства до відтворення».
4.	Камлик М.І.	такий стан розвитку суб'єкта господарювання, який характеризується стабільністю економічного та фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів і протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності.
5.	Ніколаюк С.І., Никифорчук Д.Й.	стан юридичних, виробничих відносин і організаційних зв'язків, матеріальних і інтелектуальних ресурсів, щодо яких гарантується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науковотехнічний і соціальний розвиток.

6.	Шликов В.В.	стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки або економічних загроз. Економічна безпека підприємства розглядається з погляду мінімізації втрат і збереження контролю над власністю. Як спосіб забезпечення економічної безпеки підприємства пропонується така побудова системи захисту його економічних інтересів, у якій основна увага приділена питанням боротьби з несумлінною конкуренцією, забезпеченню інформаційної безпеки і правовому захисту інтелектуальної власності.
7.	Грунін О.А.	визначає економічну безпеку підприємства як «такий стан господарюючого суб'єкта, в якому він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або непередбачених обставин і, в основному, забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику».
8.	Могільний А.І.	поняття економічної безпеки підприємства полягає в «забезпеченні стану життєдіяльності, при якому реалізуються його основні інтереси, воно захищено від внутрішніх та зовнішніх загроз і дестабілізуючих чинників».
9.	Забродський В.А.	трактує економічну безпеку як «кількісну і якісну характеристику властивостей фірми, що відбиває здатність «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози». Відповідно до цієї точки зору, економічна безпека фірми визначається сукупністю факторів, що відбивають незалежність, стійкість, можливості зростання, забезпечення економічних інтересів та ін.
10.	Гладченко Т.Н.	визначає економічну безпеку підприємства як захищеність життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, організація якої здійснюється адміністрацією й колективом підприємства шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженернотехнічного й соціально-психологічного характеру.

Головною метою економічної безпеки підприємства є гарантування його стабільного та максимально ефективного функціонування в теперішньому часі і високий потенціал розвитку в майбутньому. Серед основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства можна виділити наступні:

- 1) забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- 2) забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу;
- 3) досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- 4) досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних НДДКР;

5) мінімізація руйнівного впливу результатів виробничого господарської діяльності на стан навколишнього середовища;

6) якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;

7) забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;

8) ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [2, с. 10].

Однак, як і будь-яка інша сфера, економічна безпека має ряд проблем та ризиків. До основних проблем економічної безпеки вітчизняних підприємств відносять наступні. По-перше, ринкова економіка, побудована на конкуренції – це досить динамічна система, яка є ризиковою. По-друге, в Україні ще досі відсутні стійкі норми права захисту інтересів підприємців. По-третє, так як український ринок ще знаходиться на стадії становлення, існує багато механізмів, які ще цілком не опрацьовані.

До проблем, що постають перед підприємствами на шляху до досягнення прийняттого рівня економічної безпеки науковці відносять такі: переважність використання реактивного підходу (очікування негативного впливу загрози і вже подальші заходи щодо ліквідації наслідків замість передчасного аналізу можливих шляхів уникнення цього впливу); необхідність підвищення якості збору інформації не лише про конкурентів, але й про стан власної діяльності, що включає першочерговість визначення цілей і стратегії підприємства; недостатнє застосування аналізу витрат підприємства на економічну безпеку; нехтування наявними можливостями підприємства і спрямування всієї системи економічної безпеки на роботу із загрозами.

Варто зазначити, що негативний вплив на економічну безпеку може мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивний виникає не з волі конкретного підприємства або його персоналу, а суб'єктивний – внаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або ж його персоналу (передусім керівників і менеджерів). Джерелами негативного впливу на економічну безпеку підприємства можуть бути: свідомі чи несвідомі дії окремих осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади або підприємств-конкурентів); збіг об'єктивних обставин (форс-мажорні обставини, інновації тощо).

Важливим є те, що економічна безпека підприємства залежить від кризових явищ в економіці, надзвичайних подій, стихійних лих, непередбачених змін кон'юнктури ринку, соціальної напруженості, управлінської некомпетентності, а також невиконання партнерами, постачальниками, замовниками та клієнтами своїх обов'язків по оплаті контрактів, постачанні продукції або зміни умов договору.

Таким чином, на економічну безпеку впливають різні фактори, які можуть бути об'єктивними і суб'єктивними, економічними та позаекономічними, внутрішніми та зовнішніми.

Слід виділити ряд головних зовнішніх джерел загрози для підприємства: несприятлива економічна політика держави. Держава може суперечити виробничій, комерційній або фінансовій стратегії підприємства за допомогою різних методів, серед яких найпоширенішими є: зміна ставок митного тарифу; податкових ставок; коливання валютного курсу тощо; певні дії з боку держави по згортанні чи обмеженні економічних зв'язків. Економічні санкції, з боку держави мають досить негативний вплив і призводять до взаємної

недовіри, дестабілізують безпеку в області економіки на міждержавному рівні; дії інших суб'єктів господарювання. Мова йде про несумлінну конкуренцію. Підприємства-конкуренти мають безліч методів, які здатні негативно вплинути на діяльність та безпеку підприємства (порушення прав конкурентів на промислову власність, дезорганізація виробництва конкурентів, яка здійснюється шляхом підкупу та заманювання їхніх робітників та службовців з метою заволодіння секретами виробництва та торгівлі; підривання репутації конкурента та інші, такі як демпінг, бойкот тощо); кризові явища в світовій економіці, оскільки вони надходять із країни в країну через канали зовнішніх економічних зв'язків. Такі явища як структурна перебудова, падіння попиту та цін на енергоносії породжує залежність вітчизняних підприємств від процесів, що відбуваються у світі; рівень інфляції, брак коштів для інвестування підприємства, законодавча нестабільність, корупція, несприятливі макроекономічні умови (криза, війна, загальноекономічна ситуація в країні) [7].

Виділяють також і внутрішні загрози, це загрози, які залежать від діяльності власне підприємства. До них слід віднести: невизначеність цілей та стратегій, низький рівень кваліфікації персоналу, дії чи бездіяльність працівників, які суперечать інтересам комерційної діяльності підприємства, порушення правил використання технічних засобів та підрив ділового іміджу підприємства, неконкурентна цінова політика.

Всі ці загрози створюють проблеми для економічної безпеки підприємства і порушують його функціонування на ринку. Тому управлінському персоналу необхідно постійно здійснювати пошук нових шляхів забезпечення безпеки для підприємства.

Запобігання внутрішнім загрозам техніко-технологічної складової в розрізі основних засобів стає можливим за умов підвищення ефективності використання основних фондів підприємства, а саме: шляхом звільнення підприємства від зайвого обладнання, машин та інших основних засобів або здачі їх в оренду з метою отримання додаткового прибутку для підприємства, забезпечення його новітнім обладнанням та висококваліфікованими працівниками, своєчасне оновлення основних засобів з метою недопущення морального і фізичного зносу; підвищення рівня механізації й автоматизації виробництва тощо [8, с.134-136]

Якщо розглядати у розрізі оборотних засобів, то необхідне економне та раціональне розпорядження матеріальними та товарними цінностями, потрібно мінімізувати витрати та створити виробничі запаси, забезпечити оптимальне співвідношення між обсягом оборотних коштів та їх виробничою потребою, а також здійснити заходи, які нададуть максимальну можливість самофінансування потреб в оборотних коштах.

Запобігання загрозам у фінансовій ланці можливе шляхом збільшення кількості ліквідних активів, що дасть змогу вчасно оплачувати борги і уникнути банкрутства.

Підвищення ефективності управління капіталом пропонується забезпечити шляхом: примноження величини власного капіталу через збільшення отриманого чистого прибутку; збільшення суми чистого прибутку за рахунок ефективної податкової політики, спрямованої на підвищення частки чистого прибутку в загальній сумі валового прибутку. Оптимізацію зобов'язань необхідно проводити за такими напрямками: рефінансування дебіторської заборгованості та оптимізація інвестування оборотного капіталу в дебіторську заборгованість [10, с.172].

Боротьба із загрозами у кадровій ланці відбувається завдяки проведенню відповідних заходів, які забезпечать – наявність високоосвічених та кваліфікованих працівників,

управлінського персоналу, відсутність масового відтоку фахівців, високий рівень їх підготовки, для реалізації цієї мети необхідним є: підвищення кваліфікації персоналу, скорочення частки працівників пенсійного віку і залучення на підприємство нового покоління працюючих із профільних навчальних закладів.

Кадрова ланка забезпечить активізацію діяльності в напрямку посилення соціального захисту працівників (рівна винагорода за рівну працю, право на безпеку та гігієну праці, збереження здоров'я тощо).

Щодо зовнішніх загроз, то у техніко-технологічній складовій велике значення має впровадження та використання інноваційних технологій у виробничому процесі (продуктових, технологічних, економічних, організаційних і соціальних, з метою розроблення та впровадження конкурентоспроможності продукції й технологій на рівні світових стандартів). Це не тільки покращить якісь продуктів та послуг, а й зробить підприємство більш конкурентоспроможним та дасть можливість вийти на нові ринки. Як приклад, впровадження технологій енергозбереження дозволить підприємству зменшити собівартість продукції та залежність від постачальників енергоресурсів.

Фінансова ланка вважається провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи. Тому фінансова складова дасть можливість активізувати маркетингову діяльність підприємства. Нова реклама дозволить індивідуалізувати продукцію, що в свою чергу позитивно вплине на формування громадської думки про фірму і товари. Диверсифікація ринків збуту та освоєння нових видів продукції дасть можливість вийти підприємству на нові ринки торгівлі (в тому числі міжнародні), а також збільшить прибуток.

Також не менш важливою є правова складова, що полягає в усебічному правовому забезпеченні діяльності підприємства, дотриманні чинного законодавства. Правову небезпеку становлять: недостатня правова захищеність інтересів підприємства в договірній та іншій діловій документації; низька кваліфікація працівників юридичної служби відповідного суб'єкта господарювання та помилки у підборі персоналу цієї служби; порушення юридичних прав підприємства і його працівників; навмисне чи ненавмисне розголошення комерційно важливих відомостей; порушення норм патентного права.

Протидією цим негативним впливам повинна займатися юридична і патентно-ліцензійна служба, а саме здійснювати правове забезпечення діяльності підприємства, юридичне пророблення договірної документації, ведення судових і арбітражних розглядів, правове навчання персоналу, контроль порушень норм патентного права тощо.

Висновки. Отже, життєздатність підприємства чи організацій в економіці в значній мірі залежить від наявного рівня їх економічної безпеки. Тому перед всіма суб'єктами господарювання в нашій державі виникає необхідність внутрішньої самооцінки та прогнозування можливих змін в стані їх економічної безпеки. Такий підхід викликаний тим, що вони повинні адекватно реагувати на дію різних чинників зовнішнього чи внутрішнього походження, які формують як потенціал підприємства, так і можливості його повноцінного використання. Тому дослідження економічної безпеки є досить важливим, оскільки без неї неможливе нормальне функціонування підприємства в цілому. Однак, як і будь-яка інша сфера, економічна безпека має ряд проблем та ризиків, вирішення яких значно покращить ситуацію на підприємстві. Завдяки прийманню правильних стратегій і рішень можливе зменшення впливу як зовнішніх, так і внутрішніх загроз на підприємство, що в свою чергу

забезпечить зміцнення рівня економічної безпеки як у цілому, так і в розрізі окремих складових техніко-технологічної, фінансової, кадрової та правової.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ареф'єва О.В, Кузенко Т.Б. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1(91). С.98-104.
2. Білошкурська Н.В. Особливості формування рівнів економічної безпеки. *Економіка, фінанси, право*. 2011. № 5. С.7-10.
3. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. К.: Ника-центр, Эльг. 2004. 784 с.
4. Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. 240 с.
5. Забродский В.А., Кизим Н.А., Янов Л.И. Современные методы организации и управления промышленным производством. Харьков: АО «Бизнес-Информ», 1997. 64 с.
6. Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. К.: Центр учбової літератури, 2009. 256 с.
7. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економікоправовий аспект [Текст]: навч. посіб. К.: Атіка, 2005. 432 с.
8. Коваленко К.В. Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*. 2008. № 3. С. 134-139.
9. Паліга Н.Б., Світлична Ю.В. Шляхи запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам економічній безпеці промислового підприємства. *Економіка промисловості*. 2011. № 1. С.197-202.
10. Чаленко Н.В., Химич А.В. Шляхи запобігання внутрішнім загрозам фінансово-економічній безпеці підприємства. *Міжнародний науковий журнал*. 2015. № 9. С.171-174.

УДК 658

Поліщук Н.В.,

кандидат економічних наук, доцент

Вінницького фінансово-економічного університету

Локотей Я.М.,

здобувач освіти Вінницького фінансово-економічного університету

ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

У статті проведено ґрунтовне дослідження податкової системи України. Проведене дослідження доводить, що для ефективного функціонування податкової системи необхідно використовувати основні принципи, на яких податкова система базується. Визначено основні проблеми вітчизняної податкової системи на сучасному етапі розвитку, зокрема основну увагу приділено адаптації вітчизняного законодавства до вимог ЄС. Проаналізовано основні податкові надходження до Державного бюджету України станом на кінець 2019 р.